

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор Центральноукраїнського
державного університету
імені Володимира Винниченка
доктор юридичних наук, професор
Євген СОБОЛЬ
«30» квітня 2024 року

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації

на тему «Формування громадянської свідомості у студентів закладів
вищої освіти Сполучених Штатів Америки»
здобувача ступеня доктора філософії
Зайця Ростислава Геннадійовича
за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки

Витяг з протоколу фахового семінару кафедри педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка від 30 квітня 2024 року

ПРИСУТНІ: 13 із 15 науково-педагогічних працівників кафедри педагогіки та спеціальної освіти, а саме:

1. Рацул Анатолій Борисович, завідувач кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, професор.
2. Окольніча Тетяна Володимирівна, професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти, доктор педагогічних наук, професор.
3. Савченко Наталія Сергіївна, професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти, доктор педагогічних наук, професор.
4. Філоненко Оксана Володимирівна, професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти, доктор педагогічних наук, професор.
5. Чередніченко Наталя Юріївна, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти, доктор педагогічних наук, доцент.
6. Бабенко Тетяна Василівна, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент.
7. Дубінка Микола Михайлович, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент.
8. Завітренко Доларес Жораївна, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент.
9. Кашуба Людмила Володимирівна, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент.
10. Кравцова Тетяна Олександрівна, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент.
11. Краснощок Інна Петрівна, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент.
12. Ляшенко Ростислав Олександрович, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент.

13. Нагорна Олена Василівна, ст. викладач кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук.

14. Руденко Тетяна Володимирівна, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент.

На засіданні присутні:

1. Заєць Ростислав Геннадійович, здобувач.

2. Габелко Олена Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету української філології, іноземних мов та соціальних комунікацій Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

З присутніх науково-педагогічних працівників кафедри педагогіки та спеціальної освіти 4 доктори наук та 10 кандидатів наук – фахівці за профілем представленої дисертації.

Голова засідання – Рацул Анатолій Борисович, завідувач кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, професор.

СЛУХАЛИ: Доповідь Зайця Ростислава Геннадійовича «Формування громадянської свідомості у студентів закладів вищої освіти Сполучених Штатів Америки», представленої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки.

Науковий керівник – Чередніченко Наталя Юріївна, доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Тему дисертації затверджено Вченою радою Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 3 від 28 вересня 2020 р.) та скординовано Вченою радою Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка затверджено (протокол № 9 від 25 березня 2024 р.).

Доповідач обґрунтував актуальність обраної теми, визначила мету, завдання, охарактеризувала об'єкт та предмет дослідження, виклала основні наукові положення та висновки, що виносяться на захист, вказала науково-практичну значущість роботи, зазначила про впровадження результатів дослідження.

Автор зазначив, що відповідно до першого завдання у дисертації обґрунтовано теоретичні засади дослідження та проаналізовано сучасну стратегію розвитку системи формування громадянської свідомості студентів у закладах вищої освіти США. Професійну підготовку студентів, які планують отримати диплом бакалавра, магістра або диплом наукового ступеня доктора в Сполучених Штатах Америки здійснюють у коледжах та університетах. Завданнями вищої освіти США є адаптація підготовки студентів коледжів та університетів до практичних вимог різних галузей; поєднання теоретичних та переважно практичних форм освітнього процесу; інтеграція громадянської освіти в зміст окремих освітніх курсів та предметів спеціалізації.

Під час дослідження встановлено, що важливим складником системи формування громадянської свідомості студентів у закладах вищої освіти США

є медіакомунікаційна компетентність, яку формують у процесі здобуття вищої освіти.

Відповідно до другого завдання Унаслідок аналізу наукових розвідок з'ясовано, що вища освіта в США ґрунтується на принципі Liberal Arts, коли студенти самі обирають загальноосвітні навчальні курси, які передбачають формування життєвих компетентностей, та особисто відповідають за здобутті знання.

Пріоритетним у підготовці в американських ЗВО є формування професійної компетенції як сукупності знань, умінь і культури відносин, а в змісті підготовки є два виміри – вертикальний і горизонтальний.

Вертикальний аспект зосереджено на проблемах формування в студентів професійних навичок і здібностей застосовувати вміння на практиці в процесі фахової діяльності.

Горизонтальний аспект забезпечує встановлення зв'язків досліджуваних курсів з реальним професійним середовищем. У цьому аспекті передбачено вибір та засвоєння студентом додаткових курсів, спрямованих на формування громадянської свідомості, закладено численні можливості для навчання в кількох дослідницьких центрах на кампусі під час семінарів, у робочих групах, а також запропоновано курс на факультеті фізичного виховання. Важливою перевагою окресленого підходу є те, що цю освітню діяльність теж оцінюють певною кількістю кредитів, а результати об'єднують з досягненнями, здобутими в процесі вивчення основних навчальних курсів, та вибудовують загальний рейтинг студента.

З'ясовано, що в американських закладах вищої освіти до викладання дисциплін з громадянської освіти залучають кваліфікованих спеціалістів, які працюють у відповідних галузевих секторах, що дає змогу майбутнім фахівцям максимально дізнатися про можливості реалізації їхніх громадянських обов'язків у межах майбутньої професії для розвитку демократичного суспільства.

Доведено, що на сучасному етапі метою вищої освіти в США є забезпечення громадянських компетентностей, спільних для випускників, які здобули ступінь бакалавра, що реалізується у формуванні:

- уміння ефективно спілкуватися з різними аудиторіями;
- здатності визнавати етичну та професійну відповідальність у галузевих ситуаціях і приймати обґрунтовані рішення з урахуванням впливу галузевих рішень у глобальному, економічному, екологічному та соціальному контекстах;
- здатності ефективно працювати в команді, члени якої разом забезпечують лідерство, створюють спільне та інклюзивне середовище, формулюють цілі, окреслюють завдання та досягають поставленої мети;
- здатності розробляти й проводити відповідні експерименти, аналізувати та інтерпретувати дані; використовувати наукове судження для формулювання висновків;
- здатності за потреби здобувати та застосовувати нові знання з використанням ефективних стратегій навчання.

Відповідно до третього завдання Здійснено порівняльний аналіз систем формування громадянської свідомості в закладах вищої освіти США та в Україні.

Спільними ознаками підготовки студентів закладів вищої освіти в Україні та США є компетентнісний підхід до розроблення освітніх програм університетів; уведення в їхню структуру навчальних курсів, які сприяють формуванню громадянської свідомості студентів; випереджувальне інфокомунікаційне керування якістю підготовки майбутнього фахівця; постійне оновлення змісту всіх складників підготовки студентів закладів вищої освіти на засадах науковості й фундаментальності; забезпечення високоякісної фахової підготовки студентів із залученням до цієї справи досвідчених практиків у відповідній галузі. Спільним та обов'язковим напрямом роботи в професійній освіті майбутніх фахівців різних галузей США та України є віртуальна інтернаціоналізація освіти.

Особливість вищої освіти в Україні порівняно із Сполученими Штатами Америки полягає в тому, що політичним курсом нашої країни, який підтверджено впровадженням державних освітніх стандартів, є централізована освіта. Зміст і компоненти системи ефективної професійної підготовки студентів ЗВО відповідають вимогам стандарту вищої професійної освіти, соціального замовлення та ринку праці. Підготовка майбутнього фахівця в українських університетах відбувається в процесі теоретичної і практичної підготовки, під час проходження виробничих/навчальних практик в установах, закладах, підприємствах відповідних галузей. При цьому розвиток цифрових навичок студентів здійснюється протягом усього терміну навчання. Констатовано, що під впливом воєнного стану на території України в закладах вищої освіти спостерігається тенденція до збільшення періодів дистанційного засвоєння теоретичних курсів та зменшення обсягу годин з практичної підготовки, що може спричинити зниження рівня якості професійної підготовки фахівців.

Специфічною рисою вищої освіти в США є відсутність державного замовлення на підготовку спеціалістів з різних професій. У системі формування громадянської свідомості студентів американських ЗВО передбачено, що:

- упровадження концепції розумного міста в університетських студентських містечках/кампусах є першорядним складником системи формування громадянської свідомості студентів та забезпечує цілісне освітнє середовище, у якому громадянську освіту інтегровано в кожен освітній елемент; практичну підготовку з формування громадянської свідомості ЗВО здійснюють під час реалізації проектів служіння громаді;

- належна забезпеченість американських ЗВО комп'ютерами, високошвидкісним інтернет-з'єднанням, сучасними мультимедійними засобами сприяє високим темпам зростання рівня медіакомунікаційної компетентності студентів;

- важливим складником системи формування громадянської свідомості студентів США є онлайн-освіта, яка здійснюється інноваційними технічними та програмними засобами;

– у США активно працюють недержавні компанії (American Association of State Colleges and Universities), які реалізують різноманітні проекти з громадянської освіти в університетах та коледжах.

Відповідно до четвертого завдання У процесі дослідження окреслено напрями творчого використання прогресивного досвіду США з формування громадянської свідомості в закладах вищої освіти України на двох рівнях: нормативному й організаційно-методичному.

На *нормативному рівні* доцільною є модернізація навчальних планів та освітніх програм підготовки майбутніх фахівців різних галузей. Зокрема, навчальне навантаження потребує перерозподілу, завдяки якому буде збільшено обсяг годин на практичне вивчення предметів зі спеціальності, що сприятиме підвищенню в майбутніх фахівців професійної та громадянської відповідальності в галузевих ситуаціях під час прийняття обґрунтованих рішень з урахуванням впливу галузевих рішень. Також важливо забезпечити відповідність освітньо-кваліфікаційних характеристик фахівців з вищою освітою різних спеціальностей сучасним світовим стандартам; створити умови для формування медіакомунікаційної компетентності в процесі професійної підготовки всіх майбутніх фахівців України.

На *організаційно-методичному рівні* важливо реалізувати такі заходи: створити ефективні умови для постійного розвитку цифрових навичок студентів ЗВО; розробити практичні курси для засвоєння студентами університетів базового розуміння етичних і правових питань, пов'язаних з професійною діяльністю, доступом до інформації та її використання для розвитку громадянського суспільства в Україні; збільшити тривалість навчальної/виробничої практики майбутніх фахівців або трансформувати її в проекти служіння громаді для формування практичних навичок у реалізації громадянських обов'язків у професійній діяльності; організувати єдине освітнє середовище з поглибленням співпраці з громадськими організаціями (наприклад IRI); упроваджувати ідеї розумного міста в студентські містечка українських університетів.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми, тому з-поміж перспективних напрямів її подальшого вивчення заслуговують на увагу такі: теоретичні засади системи формування громадянської свідомості студентів ЗВО в інших країнах в умовах формування єдиного світового освітнього простору; інтеграція в освітній процес університетів США проектів, які зреалізують міжнародні громадські організації; перспективні напрями реалізації громадянської освіти під час дистанційного навчання в ЗВО.

По доповіді було задано **9 запитань**, на які доповідач дав правильні і ґрунтовні відповіді. Питання задавали:

Окольніча Тетяна Володимирівна, професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти, доктор педагогічних наук, професор. Шановний Ростиславе Геннадійовичу, як ви трактуєте поняття громадянська свідомість?

Заєць Р. Г.: Дякую за запитання. Громадянство – формально зафіксований правовий зв'язок особи з державою, що знаходить свій вияв у їхніх взаємних правах та обов'язках»

Окольніча Тетяна Володимирівна, професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти, доктор педагогічних наук, професор.

Шановний Ростиславе Геннадійовичу, яка історична періодизація розвитку системи формування громадської свідомості у студентів закладів вищої освіти США?

Заєць Р. Г.: Дякую за запитання.

Розвиток системи формування громадської свідомості у студентів закладів вищої освіти США можна поділити на 4 етапи: перший етап – рання громадянська освіта в США; другий етап – держава, батьки та діти в ліберальних демократіях; третій етап – добрі люди та добрі громадяни; четвертий етап – сучасні форми громадянської освіти.

Філоненко Оксана Володимирівна, професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти, доктор педагогічних наук, професор. Шановний Ростиславе Геннадійовичу, уточніть досвід яких американських університетів ви вивчали?

Заєць Р. Г.: Дякую за запитання. Ми вивчали досвід Гарвардського Університету Університету штату Іллінойс Університету Південної Каліфорнії.

Філоненко Оксана Володимирівна, професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти, доктор педагогічних наук, професор. Шановний Ростиславе Геннадійовичу, які є офлайн-заходи в США спрямовані на формування громадянської свідомості в ЗВО?

Заєць Р. Г.: Дякую за запитання. Хакатон – захід, під час якого різні спеціалісти в галузі розроблення програмного забезпечення інтенсивно й згуртовано працюють над розв'язанням якоїсь проблеми або створенням нового додатку чи сервісу; зазвичай хакатони тривають від одного дня до тижня. Slam – неформальне змагання часників, які доступно та з гумором розповідають про свої досягнення не з трибун у парадних костюмах, а зі сцени бару чи кафе; цей захід уперше відбувся у 2010 році в Німеччині й став альтернативою для традиційних конференцій і симпозіумі; замість читання лекцій науковці провели 10-хвилинну презентацію своїх основних досягнень і практичної цінності без використання конкретних термінів і складних для розуміння теорій. Thinkathon – захід, де учасники об'єднуються в групи по 5–7 осіб і пропонують своє бачення реалізації конкретних проблем, наприклад, проєктів цифровізації міста.

Кравцова Тетяна Олександрівна, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент. Шановний Ростиславе Геннадійовичу, як активізувати роботу щодо громадянської освіти студентів закладів вищої освіти?

Заєць Р. Г.: Дякую за запитання. Активізувати роботу щодо громадянської освіти студентів закладів вищої освіти необхідно під час освітнього процесу; як частина заходів студентського кампусу в позанавчальний час; організація освітніх проєктів служіння громаді, організованих громадськими організаціями та спрямованих на покращення життя громади, у якій знаходиться університет.

Бабенко Тетяна Василівна, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент. Шановний Ростиславе Геннадійовичу, на яких принципах ґрунтується вища освіта в США ?

Заєць Р. Г.: Дякую за запитання. Унаслідок аналізу наукових розвідок констатовано, що вища освіта в США ґрунтується на принципі Liberal Arts, коли студенти самі обирають загальноосвітні навчальні курси, які передбачають формування життєвих компетентностей, та особисто відповідають за здобутті знання.

Краснощок Інна Петрівна, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент. Шановний Ростиславе Геннадійовичу, розкрийте роль медіаграмотності та медіакommунікаційних компетентностей студентів у побудові громадянської свідомості?

Заєць Р. Г.: Дякую за запитання. Комунікативною культурою студента закладу вищої освіти прийнято вважати рівень розвитку здібностей студента, що дозволяє йому з певним ступенем ефективності організувати процес комунікації, взаємодію з іншими студентами в колективі, де він реалізує свої соціальні ролі та навчальні функції

Студент закладу вищої освіти завжди має бути комунікативним лідером з розвинутою медіакомпетентністю. Особистість лідера суттєво вирізняється своєю складністю, розвиненістю з-поміж інших типів особистостей, оскільки лідер може безпосередньо занурюватися в епіцентр освітнього процесу та громадських подій університету й громади.

Можна виокремити чотири основні функції комунікативності: контроль, мотивація, вираження емоцій, передача інформації

Завітренко Доларес Жораївна, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент. Шановний Ростиславе Геннадійовичу, як ви впроваджуєте результати дисертаційного дослідження в свою професійну діяльність?

Заєць Р. Г.: Дякую за запитання. Велику увагу приділяю проведенню тренінгів для студентів щодо розвитку критичного мислення, медіа комунікаційної компетентності. При цьому використовую сучасні форми роботи: хакатон, слем тощо.

Рацул Анатолій Борисович, завідувач кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, професор. Шановний Ростиславе Геннадійовичу, розкрийте освітні тенденції цифровізації громадянської освіти в закладах вищої освіти?

Заєць Р. Г.: Дякую за запитання. Цифрові технології в освіті – це не лише інструмент, а й середовище існування, що відкриває нові можливості, з-поміж яких навчання в зручний час, можливість проектування індивідуальних освітніх маршрутів, безперервна освіта тощо. Стрімке поширення цифрових технологій перетворює цифрову компетентність на одну з першорядних для кожної сучасної людини. Мобільне навчання (Mobile Learning): передбачено, що мобільне навчання стане галузевим стандартом і кожен здобувач освіти матиме доступ до освітнього інтерактивного мобільного додатку; мікронавчання (Microlearning) навчання типу «віч-на-віч», яке буде відкрите в онлайн-доступі

для загалу; інклюзивне картування (Inclusive Mapping): у найближчій перспективі здобувачі освіти, використовуючи геопросторові технології і картування зможуть скласти цифрову карту своїх знань, якою будуть обмінюватися та вивчати карти інших, не виходячи з дому чи офісу, що надаватиме доступ до освіти всім, незалежно від наявності особливих освітніх потреб; більше інтерактивного відео (More Interactive Video): нині спостерігається перехід від статичних презентацій до інтерактивних, що значно покращить взаємодію між доповідачем і слухачем. Це сприятиме розробленню та представленню у віртуальному просторі інтерактивних навчальних програм та відеоуроків; розширена реальність (Augmented Reality): завдяки інтерактивним технологіям здобувача освіти можна буде ідентифікувати з дійовою особою віртуального середовища (рухи тіла, розпізнавання голосу тощо), що дозволить розширити інтерактивні можливості та персоналізувати навчання; мобільні програми (Mobile Apps): для посилення персоналізації навчання, передбачено збільшення кількості освітніх мобільних додатків, що сприятиме наближенню освітнього контенту до здобувачів освіти та дозволить викладачам організовувати цікаві динамічні онлайн-заняття.

Виступи присутніх.

З характеристикою наукової зрілості здобувача виступив **науковий керівник доктор педагогічних наук, доцент Чередніченко Н. Ю.**, яка відзначила, що під час навчання за освітньо-науковою програмою за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки, Заєць Ростислав Геннадійович, повністю виконав індивідуальний навчальний план, набув належні теоретичні знання, уміння й навички, сформував теоретичні та науково-пошукові компетентності дослідника, достатні для бачення нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної діяльності. Обрана аспірантом тема дисертаційного дослідження «Формування громадянської свідомості у студентів закладів вищої освіти Сполучених Штатів Америки» є логічним та обґрунтованим продовженням тієї проблематики наукових досліджень, якою Заєць Р.Г. займався ще під час навчання в магістратурі.

Актуальність виконаного дисертаційного дослідження здобувача полягає в тому, що з огляду на сучасні світові тенденції глобалізації в науці визначено принципово нові пріоритети розвитку освітньої галузі, з-поміж яких одним з першорядних є процес формування громадянської свідомості студентів закладів вищої освіти. Закономірним є те, що в освітніх програмах формування громадянської свідомості студентів закладів вищої освіти можна забезпечити введенням до теоретичних та практичних курсів з різних дисциплін модулів з громадянської освіти, а також упровадженням окремих навчальних предметів.

Зростання ролі формування громадянської свідомості студентів закладів вищої освіти вимагає формулювання нових вимог до їхньої професійної підготовки, зокрема тих, що стосуються професійної підготовки в сфері майбутньої професії та громадянської освіти.

З-поміж важливих проблем формування громадянської свідомості студентів закладів вищої освіти в Україні дослідники найчастіше визначають недостатню якість розвитку громадянської свідомості під час навчання у ЗВО;

неузгодженість теоретичного та практичного складників громадянської освіти як одного з компонентів програм підготовки студентів ЗВО; неготовність випускників ЗВО до висловлення активної громадянської позиції; слабку мотивацію студентів та випускників ЗВО до участі в розв'язанні важливих питань у громадах, що спричинило низьку громадянську та політичну активність випускників ЗВО.

Для розроблення стратегічних напрямів розвитку педагогічної освіти в Україні важливим джерелом є вивчення досвіду формування громадянської свідомості в студентів закладів вищої освіти в зарубіжних країнах. Останнім часом в українській науці з'явилася низка порівняльно-педагогічних досліджень, однак до сьогодні ґрунтовно не розроблено проблему формування громадянської свідомості в студентів закладів вищої освіти США.

Здобувач на належному рівні оволодів методологією наукової та педагогічної діяльності, що знайшло реалізацію в процесі проведення ним порівняльного дослідження, результати якого мають теоретичне та практичне значення, наукову новизну, яка полягає в тому, що вперше:

- визначено особливості формування громадянської свідомості в студентів закладів вищої освіти США; схарактеризовано шляхи формування громадянської свідомості в студентів закладів вищої освіти США й програми професійної підготовки в американських університетах; з'ясовано умови забезпечення якості цієї підготовки (співбесіда, оцінювання практичної діяльності в реальній або імітаційній ситуації); здійснено порівняльний аналіз особливостей формування громадянської свідомості в студентів закладів вищої освіти США та в Україні; узагальнено актуальний для розвитку сучасної системи вітчизняної освіти зарубіжний, а саме американський, досвід формування громадянської свідомості в студентів закладів вищої освіти (модернізація навчальних планів і програм для збільшення обсягу годин на громадянську освіту; забезпечення відповідності між шляхами формування громадянської свідомості й світовими демократичними стандартами; упровадження громадських проєктів у процес навчання студентів в українських університетах; формування єдиного освітнього середовища; забезпечення інформаційної інтеграції освітніх ресурсів та інформаційної безпеки); окреслено напрями творчого використання американського досвіду для вдосконалення процесу формування громадянської свідомості в студентів закладів вищої освіти в Україні (на нормативному й організаційно-методичному рівнях);

- удосконалено процес формування громадянської свідомості в студентів закладів вищої освіти в Україні з творчим застосуванням американського досвіду, а саме: поглиблення змісту, збільшення варіативності підходів до громадянської освіти студентів університетів України, створення можливості для викладачів ЗВО вибирати форми й способи формування громадянської свідомості студентів під час навчання в університетах; коригування програм професійної підготовки студентів українських ЗВО згідно із сучасними підходами до формування громадянської свідомості студентів, процесом цифровізації, професійними інтересами студентів; створення ефективних умов

для здобуття майбутніми випускниками ЗВО навичок саморозвитку громадянської свідомості.

Під час дослідження встановлено, що важливим складником системи формування громадянської свідомості студентів у закладах вищої освіти США є медіакомунікаційна компетентність, яку формують у процесі здобуття вищої освіти.

Унаслідок аналізу наукових розвідок з'ясовано, що вища освіта в США ґрунтується на принципі Liberal Arts, коли студенти самі обирають загальноосвітні навчальні курси, які передбачають формування життєвих компетентностей, та особисто відповідають за здобутті знання.

Пріоритетним у підготовці в американських ЗВО є формування професійної компетенції як сукупності знань, умінь і культури відносин, а в змісті підготовки є два виміри – вертикальний і горизонтальний.

З'ясовано, що в американських закладах вищої освіти до викладання дисциплін з громадянської освіти залучають кваліфікованих спеціалістів, які працюють у відповідних галузевих секторах, що дає змогу майбутнім фахівцям максимально дізнатися про можливості реалізації їхніх громадянських обов'язків у межах майбутньої професії для розвитку демократичного суспільства.

Доведено, що на сучасному етапі метою вищої освіти в США є забезпечення громадянських компетентностей, спільних для випускників, які здобули ступінь бакалавра, що реалізується у формуванні:

- уміння ефективно спілкуватися з різними аудиторіями;
- здатності визнавати етичну та професійну відповідальність у галузевих ситуаціях і приймати обґрунтовані рішення з урахуванням впливу галузевих рішень у глобальному, економічному, екологічному та соціальному контекстах;
- здатності ефективно працювати в команді, члени якої разом забезпечують лідерство, створюють спільне та інклюзивне середовище, формулюють цілі, окреслюють завдання та досягають поставленої мети;
- здатності розробляти й проводити відповідні експерименти, аналізувати та інтерпретувати дані; використовувати наукове судження для формулювання висновків;
- здатності за потреби здобувати та застосовувати нові знання з використанням ефективних стратегій навчання.

Здійснено порівняльний аналіз систем формування громадянської свідомості в закладах вищої освіти США та в Україні.

Спільними ознаками підготовки студентів закладів вищої освіти в Україні та США є компетентнісний підхід до розроблення освітніх програм університетів; уведення в їхню структуру навчальних курсів, які сприяють формуванню громадянської свідомості студентів; випереджувальне інфокомунікаційне керування якістю підготовки майбутнього фахівця; постійне оновлення змісту всіх складників підготовки студентів закладів вищої освіти на засадах науковості й фундаментальності; забезпечення високоякісної фахової підготовки студентів із залученням до цієї справи досвідчених практиків у

відповідній галузі. Спільним та обов'язковим напрямом роботи в професійній освіті майбутніх фахівців різних галузей США та України є віртуальна інтернаціоналізація освіти.

Особливість вищої освіти в Україні порівняно із Сполученими Штатами Америки полягає в тому, що політичним курсом нашої країни, який підтверджено впровадженням державних освітніх стандартів, є централізована освіта. Зміст і компоненти системи ефективної професійної підготовки студентів ЗВО відповідають вимогам стандарту вищої професійної освіти, соціального замовлення та ринку праці. Підготовка майбутнього фахівця в українських університетах відбувається в процесі теоретичної і практичної підготовки, під час проходження виробничих/навчальних практик в установах, закладах, підприємствах відповідних галузей. При цьому розвиток цифрових навичок студентів здійснюється протягом усього терміну навчання. Констатовано, що під впливом воєнного стану на території України в закладах вищої освіти спостерігається тенденція до збільшення періодів дистанційного засвоєння теоретичних курсів та зменшення обсягу годин з практичної підготовки, що може спричинити зниження рівня якості професійної підготовки фахівців.

Специфічною рисою вищої освіти в США є відсутність державного замовлення на підготовку спеціалістів з різних професій. У системі формування громадянської свідомості студентів американських ЗВО передбачено, що:

- упровадження концепції розумного міста в університетських студентських містечках/кампусах є першорядним складником системи формування громадянської свідомості студентів та забезпечує цілісне освітнє середовище, у якому громадянську освіту інтегровано в кожен освітній елемент; практичну підготовку з формування громадянської свідомості ЗВО здійснюють під час реалізації проєктів служіння громаді;

- належна забезпеченість американських ЗВО комп'ютерами, високошвидкісним інтернет-з'єднанням, сучасними мультимедійними засобами сприяє високим темпам зростання рівня медіакомунікаційної компетентності студентів;

- важливим складником системи формування громадянської свідомості студентів США є онлайн-освіта, яка здійснюється інноваційними технічними та програмними засобами;

- у США активно працюють недержавні компанії (American Association of State Colleges and Universities), які реалізують різноманітні проєкти з громадянської освіти в університетах та коледжах.

У процесі дослідження окреслено напрями творчого використання прогресивного досвіду США з формування громадянської свідомості в закладах вищої освіти України на двох рівнях: нормативному й організаційно-методичному.

Представлення результатів наукової роботи Р.Г. Зайця, кількість та обсяг публікацій, їх повнота щодо розкриття змісту дисертації відповідає вимогам щодо дисертаційних праць, поданих на здобуття наукового ступеня доктора

філософії. У висновках до кожного розділу роботи наведений перелік праць дисертанта, які відображають основний зміст розділу.

Апробація результатів дослідження на науково-практичних конференціях переконує, що матеріали дослідження мають теоретичну значущість та практичну цінність.

Дисертація є результатом власних досліджень та самостійною працею здобувача. Усі наукові результати, викладені в роботі, отримані автором особисто. У дослідженні використання наукових текстів, ідей, розробок, наукових результатів і матеріалів інших авторів супроводжується посиланням на джерело опублікування.

З огляду на вище зазначене, вважаю, що дисертаційне дослідження Р.Г. Зайця є актуальним, самостійним, таким, що розкриває новий напрямок досліджень розвитку традицій сімейного виховання українців.

У процесі виконання дослідження здобувач показав себе як свідомий, творчий, спроможний до вирішення наукових завдань дослідник.

Отже, здобувач повністю виконав відповідну освітньо-наукову програму та підготував дисертацію на належному науковому рівні.

Вважаю, що дисертаційна робота на тему «Формування громадянської свідомості у студентів закладів вищої освіти Сполучених Штатів Америки» є завершеним, цілісним і самостійним дослідженням, яке містить наукові положення та нові науково обґрунтовані результати, одержані здобувачем особисто, які мають практичну та теоретичну цінність та відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від від 12 січня 2022 р. № 44 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 р. № 502), а її автор Заєць Ростислав Геннадійович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки.

З оцінкою дисертації Зайця Ростислава Геннадійовича виступили **рецензенти:**

– **професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти, доктор педагогічних наук, професор Савченко Н. С.**, яка зазначила, що позиціонування України як європейської, демократичної, суверенної країни визначає пріоритети сучасного розвитку вітчизняної системи виховання: зорієнтованість на загальнонаціональні цінності, зокрема цінності громадянського суспільства. У зв'язку з цим в освітніх середовищах різних держав загострилося питання виховання молоді, що обов'язково передбачає формування майбутніх громадян. Враховуючи, що це питання є актуальним саме в контексті освіти для громадян у демократичних державах, одним із логічних освітніх першорядних питань є процес формування громадянської свідомості студентів закладів вищої освіти. Закономірним є те, що в освітніх програмах формування громадянської свідомості студентів закладів вищої освіти можна забезпечити введенням до теоретичних та практичних курсів з

різних дисциплін модулів з громадянської освіти, а також упровадженням окремих навчальних предметів. Зростання ролі формування громадянської свідомості студентів закладів вищої освіти вимагає вивчення досвіду формування громадянської свідомості у студентів закладів вищої освіти в зарубіжних країнах та формулювання нових вимог до професійної підготовки майбутніх фахівців, зокрема тих, що стосуються громадянської освіти. Враховуючи зазначене, дисертаційне дослідження Зайця Ростислава Геннадійовича на тему «Формування громадянської свідомості у студентів закладів вищої освіти Сполучених Штатів Америки» є актуальним та своєчасним.

У дисертації визначено об'єкт, предмет, мету дослідження, що полягає у виявленні особливостей формування громадянської свідомості студентів закладів вищої освіти США та окресленні можливостей впровадження досвіду цієї країни у закладах вищої освіти України.

Цінним вважаю те, що автор роботи безпосередньо здійснював вивчення стану формування громадянської свідомості в студентів закладів вищої освіти США під час роботи в Міжнародному республіканському інституті (IRI); з 2016 р. і до теперішнього часу в співпраці з американськими фахівцями проводив семінари для студентів українських університетів з проблеми формування громадянської свідомості: у 2020–2023 рр., як представник Міжнародного республіканського інституту (IRI), був організатором та виконавцем моніторингових досліджень з різних аспектів формування громадянської свідомості української молоді.

Заслугове на увагу здійснений Ростиславом Геннадійовичем аналіз історичних подій та чинників другої половини ХХ століття, які сприяли актуалізації питання розбудови громадянського суспільства шляхом виховання молоді, що передбачає формування якостей майбутніх громадян; аналіз понять «громадянськість», «громадянство»; вивчення низки порівняльно-педагогічних досліджень українських науковців з різних напрямів громадянської освіти; опрацювання законодавчих актів та нормативної документації з питань громадянської освіти США та України; виокремлення основних тенденцій розвитку громадянської освіти студентів закладів вищої освіти США.

Автором здійснено огляд міжнародних досліджень з проблем громадянської освіти, виокремлено п'ять широких категорій, що представляють основні компоненти цієї галузі та є основою навчальних програм з громадянської освіти закладів вищої освіти США.

Вагомим є акцент на тому, що упровадження формальної та неформальної освіти студентів закладів вищої освіти щодо формування громадянської свідомості гарантує, що всі аспекти вищої освіти □ навчальні програми, методи навчання й ресурси, методи дослідження та спільна робота, структура й процеси керівництва та прийняття рішень, політика та кодекси поведінки, персонал і стосунки студентів, позааудиторні заходи та зв'язки з громадськими організаціями – віддзеркалюють принципи демократії і прав людини.

Дисертантом доведено, що залучення всього закладу вищої освіти до створення позитивного й безпечного навчального середовища також покращує досягнення студентів, підвищує їхню громадянську свідомість. Встановлено, що студенти, які відчують себе частиною спільноти закладу вищої освіти та мають добрі стосунки зі своїми однолітками й академічним персоналом, з більшою ймовірністю досягнуть кращої академічної результативності та стануть активними громадянами, яких потребує суспільство.

Цінним є акцент автора на тому, що одним з актуальних напрямів громадянської освіти студентів у США, який стрімко розвивається, є навчання через служіння громаді. Цей вид діяльності залучено в курс або серію курсів через проєкт, що має навчальні цілі та цілі служіння громаді. Такі проєкти створюють завдяки співпраці викладачів ЗВО та партнерів у громаді, з-поміж яких варто згадати неурядові організації чи державні установи. Їх мета полягає в застосуванні студентами змісту курсу до діяльності в громаді.

Ростиславом Геннадійовичем з'ясовано, що в американських закладах вищої освіти до викладання дисциплін з громадянської освіти залучають кваліфікованих спеціалістів, які працюють у відповідних галузевих секторах, що дає змогу майбутнім фахівцям максимально дізнатися про можливості реалізації їхніх громадянських обов'язків у межах майбутньої професії для розвитку демократичного суспільства.

Вагомим доробком представленої роботи є здійснений порівняльний аналіз систем формування громадянської свідомості в закладах вищої освіти США та в Україні. Дисертантом визначено, що спільними ознаками підготовки студентів закладів вищої освіти в Україні та США є компетентнісний підхід до розроблення освітніх програм університетів; уведення в їхню структуру навчальних курсів, які сприяють формуванню громадянської свідомості студентів; випереджувальне інфокомунікаційне керування якістю підготовки майбутнього фахівця; постійне оновлення змісту всіх складників підготовки студентів закладів вищої освіти на засадах науковості й фундаментальності; забезпечення високоякісної фахової підготовки студентів із залученням до цієї справи досвідчених практиків у відповідній галузі. Спільним та обов'язковим напрямом роботи в професійній освіті майбутніх фахівців різних галузей США та України є віртуальна інтернаціоналізація освіти.

Автором окреслено особливість вищої освіти в Україні порівняно із Сполученими Штатами Америки, яка полягає в тому, що політичним курсом нашої країни, який підтверджено впровадженням державних освітніх стандартів, є централізована освіта. Зміст і компоненти системи ефективної професійної підготовки студентів ЗВО відповідають вимогам стандарту вищої професійної освіти, соціального замовлення та ринку праці. Підготовка майбутнього фахівця в українських університетах відбувається в процесі теоретичної і практичної підготовки, під час проходження виробничих/навчальних практик в установах, закладах, підприємствах відповідних галузей. Специфічною рисою вищої освіти в США є відсутність державного замовлення на підготовку спеціалістів з різних професій.

Матеріали дисертації мають практичне значення: узагальнені та систематизовані дані, здобуті в процесі дослідження, можуть стати основою для підготовки нових науково-педагогічних розвідок.

Матеріали, зміст та висновки роботи допоможуть об'єктивно підійти до розв'язання сучасної проблеми формування громадянської свідомості в закладах вищої освіти України.

Заслуговують на увагу пропозиції Зайця Р.Г. щодо творчого використання прогресивного досвіду США з формування громадянської свідомості в закладах вищої освіти України на двох рівнях: нормативному й організаційно-методичному.

На нормативному рівні автор вважає доцільним модернізацію навчальних планів та освітніх програм підготовки майбутніх фахівців різних галузей: навчальне навантаження потребує перерозподілу, завдяки якому буде збільшено обсяг годин на практичне вивчення предметів зі спеціальності, що сприятиме підвищенню в майбутніх фахівців професійної та громадянської відповідальності в галузевих ситуаціях під час прийняття обґрунтованих рішень з урахуванням впливу галузевих рішень; важливо забезпечити відповідність освітньо-кваліфікаційних характеристик фахівців з вищою освітою різних спеціальностей сучасним світовим стандартам; створити умови для формування медіакомунікаційної компетентності в процесі професійної підготовки всіх майбутніх фахівців України.

На організаційно-методичному рівні Ростислав Геннадійович пропонує реалізувати такі напрями: створити ефективні умови для постійного розвитку цифрових навичок студентів ЗВО; розробити практичні курси для засвоєння студентами університетів базового розуміння етичних і правових питань, пов'язаних з професійною діяльністю, доступом до інформації та її використання для розвитку громадянського суспільства в Україні; збільшити тривалість навчальної/виробничої практики майбутніх фахівців або трансформувати її в проєкти служіння громаді для формування практичних навичок у реалізації громадянських обов'язків у професійній діяльності; організувати єдине освітнє середовище з поглибленням співпраці з громадськими організаціями (наприклад IRI); упроваджувати ідеї розумного міста в студентські містечка українських університетів.

Вивчення рукопису дисертації, опублікованих статей і тез доповідей Зайця Ростислава Геннадійовича переконливо засвідчує, що авторський підхід до розкриття вибраної теми можна характеризувати як фундаментальний і багатоаспектний.

Для розв'язання окреслених завдань дисертант широко використав комплекс взаємопов'язаних методів дослідження: теоретичні – аналіз, синтез та узагальнення основних положень наукових праць і нормативних державних актів США з питань якості громадянської освіти, її реформування й перспектив; індукцію та дедукцію – для встановлення причинно-наслідкових зв'язків між педагогічними, політичними, соціальними та культурними явищами й процесами в США; структурно-системний аналіз – для теоретичного обґрунтування проблеми; термінологічний аналіз – для визначення основних

базових понять дослідження; метод наукової ідентифікації – в аналізі наукових джерел для забезпечення достовірності одержаних результатів; компаративний метод – для порівняння й аналізу досвіду США та України з досліджуваної проблеми; емпіричні – діагностичний (бесіди, інтерв'ю), обсерваційний (педагогічне спостереження), прогностичний (експертні оцінки, моделювання) методи – для виявлення стану розробленості проблеми в педагогічній теорії і практиці та встановлення можливості використання досвіду формування громадянської свідомості в студентів закладів вищої освіти США в системі вищої освіти України.

Структура рецензованої праці відповідає меті і завданням дослідження, що зумовлює її логічну обґрунтованість і завершеність. Зміст дисертації в цілому характеризується достатнім теоретичним і науково-методологічним рівнем вирішення поставлених завдань.

Зміст розділів і підрозділів відповідає назві структурних компонентів роботи та переконує у тому, що автор досяг сформульованої мети дослідження й виконав зазначені у вступі завдання. Загалом зміст дисертації, публікацій дисертанта дають підстави стверджувати, що подане до захисту дослідження є фундаментальним і завершеним, його результати містять беззаперечну наукову новизну, мають теоретичне і практичне значення, пройшли необхідну апробацію у ході обговорень на міжнародних конференціях.

Необхідно наголосити, що основні положення і висновки роботи знайшли належну апробацію у наукових працях.

Результати дослідження подані логічно та структуровано, висновки до розділів і загальні висновки є чіткими та логічно аргументованими, містять коректні узагальнення, їх зміст переконує у тому, що дисертант досяг поставленої мети дослідження і виконав поставлені завдання.

Дисертація є самостійною науковою працею, в якій дотримані принципи академічної доброчесності. Використані в дисертації ідеї інших авторів мають відповідні посилання і використані для підкріплення результатів здобувача.

Позитивно оцінюючи наукове та практичне значення представленого дисертаційного дослідження, висловимо деякі зауваження та побажання:

1. Конкретизації та узгодженості потребують мета, об'єкт та предмет дослідження.

2. Чіткого виокремлення та обґрунтування потребують умови забезпечення якості професійної підготовки щодо формування громадянської свідомості студентів закладів вищої освіти США (як заявлено у науковій новизні та завданнях дослідження).

3. В змісті параграфу 1.2. «Історична періодизація розвитку системи формування громадянської свідомості у студентів закладів вищої освіти США» більше уваги приділено питанням прав громадянина та його взаємодії із державою, підготовки абітурієнтів до студентства, представлено історію розвитку шкіл, ніж розвитку системи формування громадянської свідомості у студентів закладів вищої освіти (як заявлено у назві).

4. Цінним здобутком дисертаційної роботи є визначення перспективних напрямів використання досвіду формування громадянської свідомості студентів

закладів вищої освіти США в Україні. Але їх виявлення і структура потребує, на наше переконання, обґрунтування відповідних критеріїв, які можна визначити на основі аналізу тенденцій розвитку відповідної американської системи.

Проте висловлені зауваження і побажання не знижують загальної позитивної оцінки проведеного дослідження.

Вважаю, що дисертаційна робота Зайця Ростислава Геннадійовича на тему «Формування громадянської свідомості у студентів закладів вищої освіти Сполучених Штатів Америки» є завершеним, цілісним і самостійним дослідженням, яке містить нові науково обґрунтовані результати, одержані здобувачем особисто, які мають практичну та теоретичну цінність, відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 р. № 502), а її автор заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки.

– декан факультету української філології, іноземних мов та соціальних комунікацій, кандидат педагогічних наук, доцент Габелко О. М., яка зазначила, що сьогодні в Україні відбувається реформування та модернізація вищої освіти відповідно до міжнародних тенденцій розвитку освіти, потреб українського суспільства та вимог ринку праці щодо підготовки конкурентоспроможних, відповідальних фахівців. Це передбачає необхідність пошуку нових шляхів підвищення рівня якості освітніх послуг, забезпечення зв'язку вищої освіти з розвитком демократичного громадянського суспільства та залучення майбутніх фахівців до активної громадської діяльності. Відтак, постає актуальна проблема критичного вивчення накопиченого зарубіжного досвіду з громадянського виховання, пошуку шляхів і способів його використання у системі вищої освіти України. Корисним для теорії і практики вищої школи України постає досвід США, де у закладах вищої освіти студентів готують до свідомої громадської активності та самостійної відповідальної діяльності на благо громади та суспільства загалом. Сьогодні США як могутня правова держава є надійним гарантом індивідуальних прав і свобод, що забезпечується міцними традиціями громадянської освіти – запоруки формування громадянських цінностей студентів. Водночас інтерес до вищої школи США зумовлений її високим авторитетом у світовому освітньому середовищі, її відомою демократичною спрямованістю та постійним змістово-методичним удосконаленням. До того ж, у США підготовка випускників до їхнього суспільного життя як відповідальних громадян – членів певних громад і професіоналів у суспільстві – історично була обов'язком вищої освіти.

Відтак, сьогодні у вищій школі США громадянське навчання і виховання під час загальної підготовки студентів забезпечує їхню готовність до змістовного і відповідального життя у взаємозалежному світі, що

характеризується невизначеністю і швидкими змінами. Шляхом навчання лідерства та суспільно корисного служіння на основі діалогу і співпраці коледжі й університети США сприяють формуванню громадянських цінностей та соціальному й інтелектуальному розвитку студентів, які, виходячи із зони комфорту в зону контакту, спроможні ефективно взаємодіяти у різних ситуаціях.

Структура дисертації логічно побудована і сприяє розкриттю теми дослідження, виконанню поставлених завдань. Кожен із розділів є логічно сформульованим елементом теоретичного, організаційно-методичного і дослідно-експериментального рівнів наукові рефлексії, що дозволило обґрунтувати теоретичні основи дослідження та визначити сучасну стратегію формування громадянської свідомості в студентів закладів вищої освіти США, схарактеризувати шляхи формування громадянської свідомості в студентів закладів вищої освіти США та здійснити порівняльний аналіз шляхів формування громадянської свідомості в студентів закладів вищої освіти США та в Україні.

Структура дисертації представлена вступом, трьома розділами висновками до розділів, ґрунтовними загальними висновками, списком використаних джерел, додатками, відповідає вимогам щодо дисертаційних досліджень на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Дисертант на достатньому науковому рівні обґрунтував вибір та актуальність теми, визначив мету, завдання, об'єкт, предмет, аргументував використання обраних методів дослідження.

Ознайомлення зі змістом дисертації та основними публікаціями дозволяє визнати, що мету дослідження виконано. Основні положення роботи характеризуються певною науковою новизною і сформульовані автором особисто. Наукова новизна дослідження пояснюється тим, що дисертантом уперше визначено особливості формування громадянської свідомості в студентів закладів вищої освіти США; схарактеризовано шляхи формування громадянської свідомості в студентів закладів вищої освіти США й програми професійної підготовки в американських університетах; з'ясовано умови забезпечення якості цієї підготовки. Автор здійснив порівняльний аналіз особливостей формування громадянської свідомості в студентів закладів вищої освіти США та в Україні та узагальнив актуальний для розвитку сучасної системи вітчизняної освіти зарубіжний, а саме американський, досвід формування громадянської свідомості в студентів закладів вищої освіти. Дисертант поставив перед собою мету - виявити особливості формування громадянської свідомості в студентів закладів вищої освіти США та окреслити напрями впровадження досвіду цієї країни в професійну підготовку студентів закладів вищої освіти України.

Отже, змістовне наповнення складнощів наукової новизни справді має теоретичне та практичне значення у процесі формування громадянської свідомості у студентів закладів вищої освіти. Дисертація Р. Г. Зайця сприймається як новий погляд на проблему формування громадянської освіти

студентів ЗВО Сполучених Штатів Америки із належно прокоментованими узагальненнями і висновками.

Не викликає сумніву практичне значення дисертації, яке полягає у тому, що результати та висновки дослідження унаочнили процес формування громадянської свідомості студентів закладів вищої освіти США, його зміст, організаційні форми, технології; дали змогу осмислити, узагальнити й упровадити в практику сучасної вітчизняної професійної підготовки інноваційні пошуки, техніки й технології формування громадянської свідомості студентів закладів вищої освіти.

Отримані результати є цінними для досліджень з теорії та методики професійної освіти, порівняльної педагогіки та педагогічного прогнозування; в освітньому процесі закладів вищої та середньої освіти для написання підручників, навчальних посібників, розроблення лекційних курсів, під час викладання вибіркових навчальних курсів, створення спецкурсів і проведення спецсеминарів у системі професійної освіти, а також у системі післядипломної освіти. Основні положення та результати дослідження впроваджено в практику роботи Центральноукраїнського державного університету (довідка № 19-Н від 23.04.2024); Управління освіти Кропивницької міської ради (довідка №1 від 18.03.204); Міжнародного Республіканського Інституту (довідка № 1 від 23.04.2024).

Матеріали дисертації пройшли необхідну апробацію, обговорювалися на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях. Основні результати дослідження достатньо повно висвітлені у наукових працях.

Матеріали розділів викладено відповідно до заявлених мети і завдань.

У першому розділі дисертаційної роботи «Теоретико-методологічні засади формування громадянської свідомості у студентів закладів вищої освіти США» здійснено аналіз історичних подій та чинників другої половини ХХ століття, які сприяли актуалізації питання розбудови громадянського суспільства шляхом виховання молоді, здійснено огляд міжнародних досліджень з проблем громадянської освіти, виокремлено п'ять широких категорій, що представляють основні компоненти цієї галузі та є основою навчальних програми з громадянської освіти закладів вищої освіти США.

У другому розділі дисертаційної роботи «Організація та зміст освітнього процесу в системі формування громадянської свідомості студентів США» визначено, що формування громадянської свідомості студентів у кращих ЗВО США здійснюється під час проведення заходів, спрямованих на досягнення Цілей сталого розвитку. Форми проведення таких заходів планують з урахуванням специфіки та місії ЗВО, різноманітності студентів, яких вони обслуговують, а саме типу ступеня, галузі чи інших основних характеристик студентського контингенту. Отже, університети формують довготривалі стратегії, у яких багатовимірність формування громадянської свідомості студентів є першорядною в їхній місії.

У третьому розділі дисертаційної роботи «Порівняльний аналіз формування громадянської свідомості у студентів закладів вищої освіти Сполучених Штатів Америки та України» визначено спільні риси та

розбіжності системи формування громадянської свідомості студентів закладів вищої освіти в США та України. З'ясовано, що спільним та обов'язковим напрямом у формування громадянської свідомості студентів закладів вищої освіти в США й Україні є віртуальна інтернаціоналізація освіти. Університети виконують власні освітні завдання, що дозволяє зміцнити їхні позиції на міжнародному ринку освіти.

Підсумовуючи сказане, слід відзначити, що автором зроблено обґрунтовані висновки та сформульовано конкретні практичні рекомендації. Дисертаційна робота Зайця Р. Г. за своїм змістом і формою є завершеним самостійним науковим дослідженням. Наукове і практичне значення дисертаційної роботи не викликає сумнівів та високо оцінюється, проте, висловимо зауваження та побажання дискусійного характеру:

1. Доцільним було б розширити зміст додатків до дисертаційного дослідження шляхом включення переліку нормативних, навчально-методичних матеріалів забезпечення процесу формування громадянської свідомості студентів закладів вищої освіти.

2. Дослідження набуло б більшої практичної значущості, якби у дисертації були наведені приклади не тільки ІRI, а й інших організацій, робота яких спрямована на формування громадянської свідомості студентів закладів вищої освіти в Україні,

3. У розділі 3.1 автором детально описані особливості системи формування громадянської свідомості в закладах вищої освіти України, тому доречним було б приділити більше уваги висвітленню роботи органів студентського самоврядування як одного з важливих складових формування громадянської свідомості студентів.

Вважаю, що дисертаційна робота на тему «Формування громадянської свідомості у студентів закладів вищої освіти Сполучених Штатів Америки» відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 р. № 502), а її автор заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки.

З оцінкою дисертації також **виступили:**

Професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти, доктор педагогічних наук, професор Філоненко О. В. вказала, що у роботі чітко сформульовано позиції, що обумовили вибір теми.

Дисертація відзначається логікою побудови наукового апарату: чітко сформульована мета, завдання дослідження, об'єкт, предмет, наукова новизна роботи.

Заслуговує на увагу широка джерельна база та апробація результатів дослідження на науково-практичних конференціях різних рівнів.

Унаслідок аналізу наукових розвідок констатовано, що вища освіта в США ґрунтується на принципі Liberal Arts, коли студенти самі обирають

загальноосвітні навчальні курси, які передбачають формування життєвих компетентностей, та особисто відповідають за здобутті знання.

Зазначено, що пріоритетним у підготовці в американських ЗВО є формування професійної компетенції як сукупності знань, умінь і культури відносин, а в змісті підготовки є два виміри – вертикальний і горизонтальний.

З'ясовано, що в американських закладах вищої освіти до викладання дисциплін з громадянської освіти залучають кваліфікованих спеціалістів, які працюють у відповідних галузевих секторах, що дає змогу майбутнім фахівцям максимально дізнатися про можливості реалізації їхніх громадянських обов'язків у межах майбутньої професії для розвитку демократичного суспільства.

Доведено, що на сучасному етапі метою вищої освіти в США є забезпечення громадянських компетентностей, спільних для випускників, які здобули ступінь бакалавра.

Здійснено порівняльний аналіз систем формування громадянської свідомості в закладах вищої освіти США та в Україні та визначено, що спільними ознаками підготовки студентів закладів вищої освіти в Україні та США є компетентнісний підхід до розроблення освітніх програм університетів; уведення в їхню структуру навчальних курсів, які сприяють формуванню громадянської свідомості студентів; випереджувальне інфокомунікаційне керування якістю підготовки майбутнього фахівця.

Філоненко О. В. підтримала рецензентів і відзначила, що дисертаційне дослідження слід оцінити позитивно та рекомендувати його до захисту у спеціалізованій вченій раді на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки.

Професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти, доктор педагогічних наук, професор Окольніча Т. В. зазначила, що для розроблення стратегічних напрямів розвитку педагогічної освіти в Україні важливим джерелом є вивчення досвіду формування громадянської свідомості в студентів закладів вищої освіти в зарубіжних країнах.

Структура дисертації Зайця Р. Г. логічно продумана, розглянуті наукові положення вірогідні, що забезпечується їх теоретичною обґрунтованістю, використанням комплексу методів, адекватних меті й завданням дослідження. Дисертаційна робота містить у своїй структурі три розділи, кожний із яких характеризується певним внеском у розвиток означеної проблеми.

У дисертації обґрунтовано теоретичні засади дослідження та проаналізовано сучасну стратегію розвитку системи формування громадянської свідомості студентів у закладах вищої освіти США. З'ясовано, що завданнями вищої освіти США є адаптація підготовки студентів коледжів та університетів до практичних вимог різних галузей; поєднання теоретичних та переважно практичних форм освітнього процесу; інтеграція громадянської освіти в зміст окремих освітніх курсів та предметів спеціалізації.

Робота відзначається практичною спрямованістю. результати та висновки дослідження унаочнили процес формування громадянської свідомості студентів закладів вищої освіти США, його зміст, організаційні форми, технології; дали

змогу осмислити, узагальнити й упровадити в практику сучасної вітчизняної професійної підготовки інноваційні пошуки, техніки й технології формування громадянської свідомості студентів закладів вищої освіти. Прогресивні ідеї американського досвіду формування громадянської свідомості студентів закладів вищої освіти можна застосовувати в професійній підготовці студентів закладів вищої освіти в Україні.

Результати проведеного дослідження дають підставу вважати, що визначені завдання реалізовано, мета досягнута.

Високо оцінюючи результати дослідження, Окольніча Т. В. підтримала думку рецензентів, що дисертаційне дослідження слід оцінити позитивно та рекомендувати його до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки.

Доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент Бабенко Т. В. наголосила на актуальності та значущості порушеної проблеми, на недостатній розробці й науковому обґрунтуванні цієї проблеми в теорії і практиці, на науковій новизні дослідження.

У дисертації чітко сформульовано понятійний апарат дослідження. Відповідно до об'єкта і предмета визначено мету, у логічному взаємозв'язку з ними висунуті завдання, які надалі підтверджені результатами дисертаційного дослідження. У роботі рельєфно представлено ступінь і основні напрями наукової розробки досліджуваної проблеми. Реалізація авторського наукового пошуку відображена і в науковій новизні, яка є і беззаперечною, і очевидною.

У процесі дослідження окреслено напрями творчого використання прогресивного досвіду США з формування громадянської свідомості в закладах вищої освіти України на двох рівнях: нормативному й організаційно-методичному.

Отримані в процесі дослідження результати дали дисертантці підстави для формулювання аргументованих висновків.

Бабенко Т. В. підтримала рецензентів і зазначила, що дисертаційна робота Зайця Р. Г. є оригінальним, самостійним, завершеним дослідженням, яке має наукову цінність та практичну значущість, і може бути рекомендована до захисту у спеціалізованій вченій раді на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки.

Доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент Краснощок І. П. дала позитивну оцінку дисертаційному дослідженню в цілому. Зазначила, що Заєць Р. Г. комплексно й всебічно висвітлив наукову проблему, яка до цього часу не була предметом спеціального вивчення.

Робота характеризується логічно виваженою структурою, що охоплює окреслене коло дослідницьких завдань і відображає досягнення поставленої мети.

Схвалення заслуговує вирішення в роботі низки дослідницьких завдань, а саме: обґрунтовано теоретичні основи дослідження та визначено сучасну

стратегію формування громадянської свідомості в студентів закладів вищої освіти США, схарактеризовано шляхи формування громадянської свідомості в студентів закладів вищої освіти США, з'ясовано умови забезпечення ефективності цієї підготовки, здійснено порівняльний аналіз шляхів формування громадянської свідомості в студентів закладів вищої освіти США та в Україні, окреслено напрями творчого використання американського досвіду для формування громадянської свідомості в студентів закладів вищої освіти в Україні.

Робота відзначається творчим пошуком, аргументованістю положень, доказовістю, новими підходами в оцінці подій і феноменів.

Краснощок І. П. дійшла висновку, що дисертаційну роботу Зайця Ростислава Геннадійовича «Формування громадянської свідомості у студентів закладів вищої освіти Сполучених Штатів Америки» слід вважати завершеним, самостійно виконаним дослідженням і таким, що може бути рекомендованим до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки.

Заслухавши і обговоривши доповідь Зайця Ростислава Геннадійовича, а також за результатами попередньої експертизи представленої дисертації на засіданні кафедри педагогіки та спеціальної освіти, прийнято **висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації на тему «Формування громадянської свідомості у студентів закладів вищої освіти Сполучених Штатів Америки» здобувача ступеня доктора філософії Зайця Ростислава Геннадійовича за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки**

Головуючий на засіданні:

кандидат педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки та спеціальної освіти
ЦДУ імені Володимира Винниченка

 Анатолій РАЦУЛ

Рецензенти:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти
ЦДУ імені Володимира Винниченка

 Наталія САВЧЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент,
декан факультету української філології,
іноземних мов та соціальних комунікацій
ЦДУ імені Володимира Винниченка

 Олена ГАБЕЛКО

Висновок

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації на тему «Формування громадянської свідомості у студентів закладів вищої освіти Сполучених Штатів Америки» здобувача ступеня доктора філософії Зайця Ростислава Геннадійовича за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки

Актуальність теми. З огляду на сучасні світові тенденції глобалізації в науці визначено принципово нові пріоритети розвитку освітньої галузі, з-поміж яких одним з першорядних є процес формування громадянської свідомості студентів закладів вищої освіти. Закономірним є те, що в освітніх програмах формування громадянської свідомості студентів закладів вищої освіти можна забезпечити введенням до теоретичних та практичних курсів з різних дисциплін модулів з громадянської освіти, а також упровадженням окремих навчальних предметів.

Зростання ролі формування громадянської свідомості студентів закладів вищої освіти вимагає формулювання нових вимог до їхньої професійної підготовки, зокрема тих, що стосуються професійної підготовки в сфері майбутньої професії та громадянської освіти. Важливість формування громадянської свідомості студентів закладів вищої освіти США засвідчено в різних документах і програмах Європейської Комісії з питань освіти: Конституція США (U. S. Constitution, 1787), Закон «Про початкову й середню освіту» (Elementary and Secondary Education Act, 1965), Закон «Про вдосконалення американських шкіл» (Improving America's Schools Act, 1994), Закон «Жодної дитини поза увагою» (No Child Left Behind Act, 2001), Закон «Кожен студент досягає успіху» (Every Student Succeeds Act, 2015), Меморандум «STEM-освіта. Стратегія 2017–2026» (STEM Education. Policy Statement 2017–2026), Стратегічний план департаменту освіти США на 2018–2022 роки (U. S. Department of Education Strategic Plan for Fiscal Years 2018–22) та інші документи, схвалені на федеральному рівні й на рівні штатів.

Українські науковці звертають належну увагу на проблеми громадянської освіти під час навчання студентів у ЗВО, зокрема на такі аспекти: сучасну філософію освіти (М. Михайличенко, Н. Чорнуха, Т. Саврасова-В'юн та ін.); наявність правового зв'язку особи й держави (О. Локшина, Н. Шукліна, Ю. Тодика, В. Кравченко, М. Суржинський); виховання громадянськості як першорядного складника менталітету людини (О. Вишневський, В. Німчук, Г. Ващенко, С. Русова та ін.); громадянську свідомість як широку освітню концепцію, (М. Михайличенко, Н. Чернуха, Т. Саврасова-В'юн, Ю. Ївженко ін.); громадянське виховання студентської молоді (С. Кравченко, А. Джурило, Н. Нікольська, О. Локшина та ін.); управління вихованням учнівської та студентської молоді (О. Майданик, О. Вишневський, Ю. Тодика).

З-поміж важливих проблем формування громадянської свідомості студентів закладів вищої освіти в Україні дослідники найчастіше визначають недостатню якість розвитку громадянської свідомості під час навчання у ЗВО; неузгодженість теоретичного та практичного складників громадянської освіти

як одного з компонентів програм підготовки студентів ЗВО; неготовність випускників ЗВО до висловлення активної громадянської позиції; слабку мотивацію студентів та випускників ЗВО до участі в розв'язанні важливих питань у громадах, що спричинило низьку громадянську та політичну активність випускників ЗВО.

Для розроблення стратегічних напрямів розвитку педагогічної освіти в Україні важливим джерелом є вивчення досвіду формування громадянської свідомості в студентів закладів вищої освіти в зарубіжних країнах. Останнім часом в українській науці з'явилася низка порівняльно-педагогічних досліджень (М. Михайліченко, В. Німчук, Н. Стукало, Н. Шукліна ін.) однак до сьогодні ґрунтовно не розроблено проблему формування громадянської свідомості в студентів закладів вищої освіти США.

Упродовж останніх років специфічні риси формування громадянської свідомості в студентів закладів вищої освіти США є предметом інтенсивних дискусій у середовищі американських та європейських науковців, які з-поміж іншого обговорюють такі аспекти: теоретичні основи громадянської освіти молодого покоління (Дж. Дьюї, С. Ханн, Т. Алвіар-Мартін, П. Фрейре та ін.); еволюцію системи громадянської освіти США (Дж. Колбі, Дж. Гріттен, П. Левін та ін.); форми громадянського виховання (Дж. Дьюї, В. Ліппман, А. Токвільта ін.); цілі громадянської освіти студентів (А. Колбі, Д. Грінберг, Е. Сімсон, Є. Гуттман та ін.); комплексний підхід щодо підготовки абітурієнтів до студентства (К. Калдвел, Р. Ін, Д. Конлі, С. Мілліс, Т. Констант, П. Борґ та ін.); причетності студентів до громадянського середовища університету як запоруки ефективної громадянської освіти (Д. Брумс, В. Елліот, Л. Джемісон, Р. Сімсон та ін.); тенденцій розвитку громадянської освіти в США (Дж. Майерс, Є. Наварро-Медіна та ін.).

У процесі аналізу наукових джерел з'ясовано багатоаспектність порушеної проблеми, що в українській науці дає підстави констатувати, наявні праці, які стосуються лише окремих напрямів формування громадянської свідомості в студентів закладів вищої освіти США, однак питання формування громадянської свідомості в студентів закладів вищої освіти цієї країни ще не стало предметом наукового аналізу й надбанням національної педагогіки.

На нашу думку така наукова розвідка допоможе подолати низку *суперечностей*, які виявляються в сучасному освітньому просторі України, зокрема між:

– потребою суспільства в громадянах – представниках масових професій з активною громадянською позицією – й унікальністю вимог до їхньої діяльності як фахівців та особистостей;

– інноваційною природою формування громадянської свідомості в студентів закладів вищої освіти та переважно масово-репродуктивною (на сьогодні) підготовкою випускника вищого педагогічного освітнього закладу України за більшістю спеціальностей;

– потребою імплементації нових підходів для підвищення ефективності формування громадянської свідомості в студентів закладів вищої освіти та недостатньою розробленістю механізмів їх реалізації.

Зв'язок теми дослідження з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до науково-дослідної теми кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (нині кафедра педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка) «Соціально-професійне становлення особистості» (реєстраційний номер 0116U003481). Тему дисертації затверджено Вченою радою Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 3 від 28 вересня 2020 р.) та скориговано Вченою радою Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка затверджено (протокол № 9 від 25 березня 2024 р.).

Особистий внесок здобувача в отриманні наукових результатів. Дисертація є самостійною науковою працею, в якій висвітлені власні ідеї і розробки, що дозволили вирішити поставлені завдання. Робота містить теоретичні та методичні положення і висновки, сформульовані дисертанткою особисто. Використані в дисертації ідеї гіпотези інших авторів мають відповідні посилання і використані для підкріплення результатів здобувача.

Достовірність результатів дослідження підтверджена теоретико-методологічною обґрунтованістю його основних положень; застосуванням методів, адекватних до предмета, мети та завдань дисертації; зіставленням отриманих даних із результатами інших досліджень.

Ступінь новизни основних результатів дисертації порівняно з відомими дослідженнями аналогічного характеру. Вперше визначено особливості формування громадянської свідомості в студентів закладів вищої освіти США; схарактеризовано шляхи формування громадянської свідомості в студентів закладів вищої освіти США й програми професійної підготовки в американських університетах; з'ясовано умови забезпечення якості цієї підготовки (співбесіда, оцінювання практичної діяльності в реальній або імітаційній ситуації); здійснено порівняльний аналіз особливостей формування громадянської свідомості в студентів закладів вищої освіти США та в Україні; узагальнено актуальний для розвитку сучасної системи вітчизняної освіти зарубіжний, а саме американський, досвід формування громадянської свідомості в студентів закладів вищої освіти (модернізація навчальних планів і програм для збільшення обсягу годин на громадянську освіту; забезпечення відповідності між шляхами формування громадянської свідомості й світовими демократичними стандартами; упровадження громадських проєктів у процес навчання студентів в українських університетах; формування єдиного освітнього середовища; забезпечення інформаційної інтеграції освітніх ресурсів та інформаційної безпеки); окреслено напрями творчого використання американського досвіду для вдосконалення процесу формування громадянської свідомості в студентів закладів вищої освіти в Україні (на нормативному й організаційно-методичному рівнях); удосконалено процес формування громадянської свідомості в студентів закладів вищої освіти в Україні з творчим застосуванням американського досвіду, а саме: поглиблення змісту, збільшення

варіативності підходів до громадянської освіти студентів університетів України, створення можливості для викладачів ЗВО вибирати форми й способи формування громадянської свідомості студентів під час навчання в університетах; коригування програм професійної підготовки студентів українських ЗВО згідно із сучасними підходами до формування громадянської свідомості студентів, процесом цифровізації, професійними інтересами студентів; створення ефективних умов для здобуття майбутніми випускниками ЗВО навичок саморозвитку громадянської свідомості; подальшого розвитку набули теоретичні засади осмислення формування громадянської свідомості у студентів закладів вищої освіти США та України в умовах єдиного світового освітнього простору.

До широкого наукового обігу введено нові документи з проблем формування громадянської свідомості в студентів закладів вищої освіти США, які до цього часу в Україні не публікувалися.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що результати та висновки дослідження унаочнили процес формування громадянської свідомості студентів закладів вищої освіти США, його зміст, організаційні форми, технології; дали змогу осмислити, узагальнити й упровадити в практику сучасної вітчизняної професійної підготовки інноваційні пошуки, техніки й технології формування громадянської свідомості студентів закладів вищої освіти. Прогресивні ідеї американського досвіду формування громадянської свідомості студентів закладів вищої освіти можна застосовувати в професійній підготовці студентів закладів вищої освіти в Україні.

Отримані результати є цінними для досліджень з теорії та методики професійної освіти, порівняльної педагогіки та педагогічного прогнозування; в освітньому процесі закладів вищої та середньої освіти для написання підручників, навчальних посібників, розроблення лекційних курсів, під час викладання вибіркового навчального курсу, створення спецкурсів і проведення спецсемініарів у системі професійної освіти, а також у системі післядипломної освіти. Проведене дослідження сприятиме подальшій модернізації системи освіти в Україні, підвищенню ефективності процесу формування громадянської свідомості студентів закладів вищої освіти.

Основні положення та результати дослідження *впроваджено* в практику роботи Центральноукраїнського державного університету (довідка № 19-Н від 23.04.2024); Управління освіти Кропивницької міської ради (довідка №1 від 18.03.2024); Міжнародного Республіканського Інституту (довідка № 1 від 23.04.2024).

Автор роботи вивчав стан формування громадянської свідомості в студентів закладів вищої освіти США під час роботи в Міжнародному республіканському інституті (IRI). Із 2019 р. і до теперішнього часу в співпраці з американськими фахівцями проводив семінари для студентів українських університетів з проблеми формування громадянської свідомості. У 2020–2023 рр. як представник Міжнародного республіканського інституту (IRI) був

організатором та виконавцем моніторингових досліджень з різних аспектів формування громадянської свідомості української молоді.

Основні положення та результати дисертації оприлюднено на науково-практичних конференціях різного рівня, а саме: *міжнародних* – «Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects» (Берлін, 2021), «Modern research in world science» (Львів, 2022), «Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects» (Берлін, 2022), «Професійна діяльність вчителів: проблеми та стратегії» (Кропивницький, 2022), «Професійна діяльність вчителів: проблеми та стратегії» (Кропивницький, 2023); *всеукраїнських* – «Цифрова економіка та інформаційне суспільство» (Кропивницький, 2023).

Матеріали дослідження обговорено й здобуто позитивну оцінку на засіданнях кафедри педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Оцінка структури дисертації, її мови і стилю викладання. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків.

Дисертація написана грамотною українською мовою, стиль викладання матеріалу відповідає прийнятому в науковій літературі.

Дисертація є самостійною науковою працею, в якій висвітлені власні ідеї і розробки, що дозволили вирішити поставлені завдання. Робота містить теоретичні та методичні положення і висновки, сформульовані дисертантом особисто. Дотриманні в роботі принципи академічної доброчесності. Використані ідеї, результати і тексти інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Перелік наукових праць, які відображають основні результати дисертації. Результати дослідження викладено в 10 наукових публікаціях, серед яких: 4 статті – у наукових фахових виданнях України, 1 стаття – у зарубіжному науковому виданні (у міжнародній науковометричній базі Scopus).

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Наукові публікації, які відображають основні наукові результати дисертації

Статті у наукових періодичних виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України:

1. Заєць Р. Г. Тенденції розвитку системи формування громадянської свідомості студентів закладів вищої освіти США. *Молодь і ринок.* № 9–10 (207–208), 2022. С. 157–161.

2. Заєць Р. Г. Формування громадянської свідомості студентів закладів вищої освіти США та України: теоретичний аспект. *Педагогічні науки: теорія та практика.* № 4. 2021. С. 212–218.

3. Заєць Р. Г. Характеристика системи формування громадянської свідомості в закладах вищої освіти США. *Перспективи та інновації науки.* №13(31) 2023. С. 173–186.

4. Заєць Р.Г. Особливості організації освітнього процесу в закладах вищої освіти США для розвитку громадянської свідомості студентів. *Інноваційна педагогіка*. № 67. 2024. С.160–164.

Статті в закордонних наукових виданнях:

5. Rostyslav Zaiets, Natalia Cherednichenko, Svitlana Shandruk. Implementation of US Higher Educational Institutions Experience in Formation of Students' Civic Consciousness in Ukraineю. *Journal of Curriculum and Teaching*. ISSN 1927-2677 (Print) ISSN 1927-2685 (Online) Email: jct@sciedupress.com <https://www.sciedupress.com/journal/index.php/jct/article/view/21692>

Статті та тези в матеріалах науково-практичних конференцій:

6. Заєць Р. Г. Формування громадянської свідомості студентів закладів вищої освіти: теоретичний аспект. *Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects*. Berlin, Germany. December 19–21, 2021. С. 305–312.

7. Заєць Р. Г. Розвиток системи формування громадянської свідомості у студентів закладів вищої освіти США: історичний аспект. *Modern research in world science*. Lviv, Ukraine. May 15–17, 2022. С.1160–1167.

8. Заєць Р. Г. Еволюція громадянської освіти школярів та студентів закладів вищої освіти США: історичний аспект. *Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects*. Berlin, Germany. August 14–16, 2022. С. 225–231.

9. Заєць Р. Г. Напрямки розвитку системи формування громадянської свідомості студентів закладів вищої освіти США. *I Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Професійна діяльність вчителів: проблеми та стратегії»*. Кропивницький, 2022. С. 22–26.

10. Заєць Р. Г. Організації освітнього процесу в закладах вищої освіти США для розвитку громадянської свідомості студентів. *Third internet conference proceedings "teachers' professional practice: issues and strategies" - organization of the educational process in us higher education institutions for the development of students' civic awareness*. Кропивnitsky. November 28, 2023. С. 6–9.

Публікації Заєця Р. Г. відповідають усталеним вимогам, достатньо повно відображають суть та результати виконаного дослідження.

Рекомендації дисертації до захисту з урахуванням наукової зрілості пошукувача.

Дисертація Зайця Ростислава Геннадійовича «Формування громадянської свідомості у студентів закладів вищої освіти Сполучених Штатів Америки» за науковим рівнем, практичною цінністю, змістом та оформленням відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 р. № 502).

З урахуванням цього кафедра педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка рекомендує завершене самостійне дослідження Зайця Ростислава Геннадійовича «Формування громадянської свідомості у студентів закладів вищої освіти Сполучених Штатів Америки» до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки.

За затвердження висновку проголосували: «за» – 14; «проти» – немає; «утримались» – немає.

Головуючий на засіданні:

кандидат педагогічних наук, професор,

завідувач кафедри педагогіки та спеціальної освіти

ЦДУ імені Володимира Винниченка

 Анатолій РАЦУЛ

Рецензенти:

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти

ЦДУ імені Володимира Винниченка

 Наталія САВЧЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент,

декан факультету української філології,

іноземних мов та соціальних комунікацій

ЦДУ імені Володимира Винниченка

 Олена ГАБЕЛКО

«30» квітня 2024 р.